

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel Bir Deneme

Sevim ATİLA¹

satila@sakarya.edu.tr

Entelektüel, Dünyayı Her
Gün Yeni Baştan
Kurabileceğine İnanan
Adamdır.

Cemil Meriç

ÖZET

Bugün üniversiteler bilgiyi üretme ve yayma noktasında eleştirilere maruz kalmaktadır. Entelektüellerin de üniversitelerde kendilerini özgürce ifade etmeleri kimi düşünürlere göre çok rahatken kimi düşünürlere göre ise üniversiteler entelektüeller için mayınlı tarla konumundadır. Bu sebeple de entelektüeller sürgün olmayı, marjinal olmayı ve yabancı olarak kalmayı göze almalıdırlar(Yılmaz, 2004:241). Bunun yanı sıra üniversiteler bilginin objektif anlamda topluma yayılması için olmazsa olmaz kurumlardandır. Bu noktada entelektüelin taşıdığı anlama ve işlevlerine, üniversitelerin toplumda işgal ettikleri yere ve günümüzde hangi açığı kapattıklarına, son olarak da entelektüellerin üniversitelerdeki konumlarına göz atmak gerekir. Üniversitelerin bilgiyi taşıma ve aktarma yönündeki işlevleri inkâr edilemez. Ancak bu çalışmada esas sorunsal, yoğunlukla

¹ Arş. Gör. Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Sevim DEMİR

bilginin üretildiği ve aktarıldığı mekânlar olarak bilinen üniversitelerdeki entelektüellerin, bu görevi icra ederken maruz kaldıkları sınırlayıcı ve hatta yıldırıcı bazı zorunlulukların inkâr edilemez gerçekliğinin şeffaf bir tabu gibi ortada durmasıdır. Amaç, bilgiyi üretme ve yayma noktasında kilit noktada duran entelektüeller tarafından bu tabuların görülebilir hale gelmesidir. Üniversite ve entelektüel kavramının önüne çekilen şeffaf tabular nelerdir? Nasıl görünür hale getirilebilir ve nasıl yok edilir?

Anahtar Kelimeler: Entelektüel, Bilgi Üretimi, Akademik Özgürlük, Üniversiteler

ABSTRACT

Today, universities are criticized in terms of production and sharing of knowledge. Some thinkers believe that intellectual can express their ideas freely whereas the others think universities are perilous zones. Therefore, intellectuals should accept to be marginal and alien.

Universities are inevitable centres for the distribution of scientific knowledge. In this point, the meaning and rules of intellectuals the place of universities in the society and the position of intellectuals in the universities should be analyzed.

The role of universities as canalizing and delivering of knowledge is undeniable. But the intellectuals are expose to some restrictive even threatening measures. The consciousness of intellectuals about those restrictive measure is the focal point as they are figures of creating and sharing the knowledge. What are these taboos put in front of the concept university and intellectual? How could that be made clear and disappear?

Key Words: Intellectual, knowledge production, academic freedom, universities

Giriş

Üniversiteler, bilgiyi üretme ve yayma noktasında yeri doldurulamayan işlevlere sahiptir. Ancak, üniversitelerde karşı karşıya kalınan bazı gereklilikler(hatta bazı durumlarda keyfilikler), üniversitelerdeki entelektüellerin imkân ve sorunlarının tartışılması ihtiyacını doğurmuştur. Benda'ya göre modern dünya "aydın"'ı sade vatandaş haline getirmektedir. Bu nedenle aydın, sıradan vatandaşın sorumluluklarına tabi olmaktadır. Bu durum aydının toplumda her şekilde, himayeden yoksun olduğunu gösterir. Ve gerekli yasalara kendi ruhunu acıtmasına izin vermeden boyun eğer. Bu nedenle modern dönemde aydınların hayatını sürdürmesi neredeyse imkânsızdır (Benda, 2006: 127). Günümüzde üniversitelerin temel fonksiyonu olarak meslek kazandırma işlevi ön plana çıkmıştır. Elbette ki bu işlev küçümsenemez. Ancak bu vurgunun arkasında zihniyet dünyasının kültür alanından bilgi alanına kaydığını görmekteyiz. Oldukça tehlikeli olan

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel Bir Deneme

bu durum entelektüelin bilgi aktarıcısı olma noktasına getirmiştir. Bunun sonuçlarını entelektüellerin birçoğunda görebilmekteyiz. Pragmatik anlayışı yücelten böylesi handikaplar, üniversitelerde yıllarını geçirmiş öğretilerden birinci sınıf öğrencilerine kadar herkesi etki alanına alabilmektedir. Bugün birinci sınıf öğrencisi birinci sınavında çıkacak soru merkezli çalışma sistemini içselleştirmiştir. Verilen bu basit örneğin analizi yapıldığında, bu çalışmada anlatılmaya çalışılan tüm hususlar görünür hale gelecektir.

Bu çalışmada, konuyu kavrayabilmek için entelektüel kavramından neyin kastedildiği ve entelektüelin hangi şartlarda nasıl var olabileceği tartışılmıştır. Ardından üniversitelerin bilimsel bilgiyi üretme ve yayma noktasında bulunduğu yer ve şu anki konumu incelenmiştir. Üniversitelerde nasıl bir eğitim verilmektedir? Verilen bu eğitim bilimsel bilginin üretilmesine ne derece katkı sunmaktadır? Entelektüeller ise, üniversitelerde hangi şartlar altında varlığını sürdürmektedir. Çalışmada var olan yapıya yönelik açıklamalar ve eleştiriler getirilmiş, sonuç kısmında ise entelektüelin üniversitede bilimi özgürce üretebilmesi ve sunabilmesi için yapılması gerekenler tartışılmış, öneriler getirilmiştir.

Entelektüel Kimdir? Toplumda Hangi İşlevleri Yerine Getirir?

Entelektüel kimdir? Ve biz bunun tanımını neden yapmak durumundayız? Belli bir alanda eğitim görmüş ve bunun eğiticiliğini yapan herkes entelektüel sayılabilir mi? Ya da daha açık bir ifadeyle üniversiteler gerçekten entelektüellerin bulunduğu merkezler midir? Entelektüel kavramı Batı kökenli bir kavramdır. Latince 'intellectus' tan türemiş, 'intellectual'ın kökü 'intellect' yani idrak, zihin, beyin ve farkındalık anlamlarına gelir. Bazı çalışmalarda entelektüel ve aydın kavramlarının aynı anlamda kullanılmadığını görmekteyiz. Aydın ferdin düşüncesine verilen bir sıfat iken, entelektüel ferdin çalışmasına verilen bir sıfattır. Bunun nedeni ise aydın ile eşanlamlı olan münevver kavramının 'nur' dan geliyor olması ve maddi olmayan anlam ifade etmesidir(Çağan, 2005:11). Biz bu çalışmamızda entelektüel ve aydın kavramlarını aynı anlamda kullanacağız.

Antonio Gramsci bütün insanlar entelektüel olduğunu ancak entelektüel işlevi görmediğini ifade etmiştir. Gramsci toplumdaki entelektüelleri iki sınıfa ayırır. Birincisi, organik entelektüel olarak adlandırdığı, direkt olarak daha fazla denetim ve iktidar gücü kazanma amaçlı sınıflarla ilişkili olan entelektüellerdir. Daha açık bir ifadeyle, şirketlerdeki karı arttırmak için tüketicinin düşüncelerini reklâmlarla, promosyonlarla vs. yönlendiren kişilerdir.

Sevim DEMİR

İkinci gruptaki entelektüeller ise uzun yıllardan beri aynı işle meşgul olan ve bir oluşum içerisinde hayatlarını idame ettiren öğretmenler, papazlar vd. den oluşmaktadır. Gramsci'nin tam zıttı görüşteki Julien Benda'ya göre ise entelektüeller tüm insanlığın vicdanı olan, ahlaklı filozoflardan oluşan az sayıda insanlardır. Entelektüele örnek olarak Sokrates ve İsa'yı gösterir. Entelektüeller, toplumlarda çok nadir olarak görülürler ve diğer insanlardan farklı olarak maddi olmayan, ebedi hakikatlerin savunuculuğunu yaparlar(Benda, 2006:128).

Edward Said entelektüeli, siyasi görüşü ne olursa olsun, hangi ırktan ve dinden olursa olsun, dünyaya hangi perspektiften bakarsa baksın insanların acılarını doğru bir şekilde dile getiren, insanlara baskı kuran yapılara karşı çıkan erdemli ve bilgili kişi olarak tanımlamıştır. Bu anlamda entelektüel insanlardan uzak ve halka fildişi kulesinden seslenen ve belli bir kesimi hedef alan kimse değildir. Toplumun her kesimini muhatap olarak almalıdır. Entelektüel belli bir toplumda yaşamaktadır ve o toplumda varolan bazı kurumların (üniversite, mesleki örgütler vs.) etkisini hissetmektedir. Tüm bunlara rağmen entelektüel iktidara gerçeği söyleyebilen kimsedir. Bu özelliğinden dolayı da entelektüel sürgün, marjinal ve yabancıdır(Benda, 2006:128). Said, Gramsci ve Benda'nın entelektüel tanımlarını karşılaştırdığında, yeni meslek dalları ve uzmanlaşmaların artması sonucunda Gramsci'nin yaklaşımı daha gerçekçi olduğunu ifade etmiştir. Esasen entelektüel kendi özel alanıyla sınırlı kalmaz. Düşüncelerini kâğıda döktüğü anda kamusal alana girmiş demektir. Kamusal alana girdiği andan itibaren ise hitap ettiği alanı mutlu etme kaygısı taşımamalıdır. Böyle bir kaygı, bilgiyi, bilimsel olma özelliğinden uzaklaştırarak kişiselleştirir.

Entelektüel toplum için önemli ve faydalı düşünceleri olan kimsedir. Toplumun bütün halinde tutacak fikirleri öne sürebilen ve kendine güvenerek önemli işler gerçekleştirebilen kimsedir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde öncelikle entelektüellerin ilgilenmesi gereken noktalardan birinin toplum gerçeği ve menfaati olduğunu görmekteyiz. Entelektüellerde toplumun veya toplumların acılarının, baskılarının sancısı hissedilmektedir. Entelektüel hem topluma yön veren hem de o toplumun içerisinden çıkan kişidir. Dolayısıyla karşılıklı ilişki söz konusudur. Entelektüel sosyal problemlere duyarlı kişidir ve böyle olduğunda toplumda alınacak kararlarda onun da bilgisine ve düşüncelerine başvurulur. Bu noktada entelektüelin gücünden bahsedebiliriz.

Ortaçağda entelektüeller kentte, meslek kollarının kendine biçtiği mesleklerden biriyle uğraşarak ortaya çıkmıştır(Goff, 2006:23). Bir süre sonra Ortaçağ skolastik düşüncenin kıskacında kalmıştır, bu baskıdan aydınlanma

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel Bir Deneme

düşüncesiyle beraber çıkmıştır. Aydınlanma döneminin temel belirleyicilerinden olan akıl, mantık ve zekâ, entelektüelin de temel belirleyicilerindendir. Bu noktadan baktığımızda aydınlanma düşüncesi inanmak değil bilmek ister. Entelektüel idrak gücünü kullanabilen kişidir. Soyut ve mantıksal düşünür ve bu özelliğiyle diğer insanlardan ayrılır. Toplumun iyiliği için çalışır fakat bunu yaparken kırıcı olmamalıdır. Entelektüel ne bir din adamıdır ne de bilim adamıdır. Düşünürken ve karar alırken teori ve pratik iç içe girmiştir. Entelektüel büyüden arındırılmış bir dünyada yaşar ve kişisel deneyimlerinin dışında hiçbir otoriteye bağlı değildir(Özcan, 2006:60).

Entelektüel kavramının tam olarak netlik kazanması açısından Sartre'nın tanımı önemlidir. Entelektüel atom silahlarını mükemmelleştirmek için atomun parçalanması için uğraş veren kimseler değildir. Bu kişilere bilim adamı denir. Fakat, bu silahların toplum üzerindeki yıkıcı gücünü tartışan kişiler entelektüeldir. Somut araçlara eleştirel olarak yaklaşır, kimse tarafından görevlendirilmemiştir ve bu nedenle toplumda yalnızdır(Sartre, 2000:12).

Bugün en çok entelektüel ve bilim adamı veya entelektüel ve ideolog kavramları karıştırılmaktadır. Kendilerini belli düşüncelerin boyunduruğu altına almış ve toplumsal gerçekliklere sadece bu düşüncelerle yaklaşabilen entelektüel(!) sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Entelektüel hangi düşüncede olursa olsun tüm ideolojilere kuşkuyla bakabilmeli ve sorgulayabilmelidir(Yılmaz, 2004:232, 234). Hangi din, ırk ve düşünceden olursa olsun herkese eşit perspektiften yaklaşabilmelidir. Bu haliyle entelektüel, akademik gelişme ve toplumsal ilerleme için vazgeçilemez bir unsurdur.

Üniversiteler ve Bilim

Bilgi toplumunun gelişmesi ve yayılması sürecinde, bilgi itici bir güç haline gelmektedir. Bilgiyi en fazla üreten kurumlar olarak üniversiteler yüksek önem kazanmaktadır.

Bazı görüşlere göre üniversiteler; gençlerin düşüncelerini şiddetli bir şekilde ortaya koydukları yerler, liseyi bitiren gençlerin dört yıl daha işsiz olarak tüketici sayılmalarına olanak sağlayan kurumlar, meslek edinmenin tek merkezi, devletin ideolojisinin içselleştirilme aracı olarak görülmekte iken, bazı görüşlere göre ise üniversiteler, akıllı, bilgiyi ve bilen bireyi yücelten kutsal bilgi merkezleri olarak düşünülmektedir(Nalçaoğlu, 1999:84).

Ortaçağda üniversiteler, pragmatik bir anlayışla, bilim ve teknolojiye dayalı mesleki eğitimi esas görmüş ve kültürün öğretimini geri plana atmıştır. 19.

Sevim DEMİR

Yüzyıl pozitivist indirgemeci bilimsel yaklaşım üniversitelere en büyük zararı vermiştir. Bu durum entelektüel tanımının içeriğini boşaltmış, üniversite entelektüelini kitlelerin bir parçası haline getirmiştir(Gasset'ten aktaran Özkul, 2006:87-94).

Üniversiteler öncelikle bilginin bir bütün olarak bulunduğu yerlerdir. Üniversiteler, bilginin bulunduğu noktadan ileri götürüleceği, yeni bilgileri üretecek kişilerin bulunduğu ve üretilen bilgilerin yayıldığı yerlerdir. Üniversiteler, meslek öğreniminin yapıldığı yerlerdir. Bir diğer özelliği de teknoloji üretimine yön veren yerler olmasıdır. Üniversiteler, kurumlaşma ve kadrolaşmanın yeniden üretildiği ve korunduğu yerlerdir. Tüm bu işlevleri üç ana başlıkta toparlayabiliriz. Üniversitelerin bilgiye dönük işlevleri, üniversitelerin kendilerine dönük işlevleri ve üniversitelerin topluma dönük işlevleri(Menteş, 2000:26). Ancak bugün görmekteyiz ki, üniversitelerin meslek kazandırma işlevi ön plana çıkmaktadır. Geçmişe nazaran üniversitelere olan rağbet çeşitli sebeplerin yanı sıra en fazla meslek amaçlı gerçekleşmektedir. Bu işlevler üniversite içerisindeki entelektüeli hem özgürleştirmekte, hem de sınırlamaktadır. Bir ülkedeki bilgi zenginliğinin parametresi, donanımlı üniversitelere sahip olmaktır. Türkiye'de entelektüel sermayenin yetişmesinde üniversite ezici bir öneme sahiptir.

Akademik özgürlük ve kurumsal özerklik üniversitelerin yaşaması için en önemli gereksinimlerdenidir. Hatta akademik özgürlük üniversitenin kurumsal özerkliğinden önce gelmektedir. Özgürlük ve özerklik olmadan üniversitelerin eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürütebilmesi mümkün değildir. Ayrıca bu durum, üniversitelerin yaratıcılık özelliğini de zedeler(Berlinguer, 2009).

Üniversiteler ve Eğitim

Üniversitelerin, kültür aktarımı, meslek eğitimi, bilimsel araştırma ve bilim adamı yetiştirme işlevleri bulunmaktadır. Ancak günümüzde meslek edindirme yönünün daha ağır bastığını görmekteyiz. Bu aynı zamanda üniversite mezunu olan gençlerin, meslek sahibi, bilgili ancak kültürel anlamda zayıf olarak hayata atılmalarına yol açmaktadır(Yıldırım, 2000: 1-11). Osmanlı'nın son dönemlerinden Cumhuriyetin başlangıcına dek yüksek öğretim ve meslek okullarının temel amaçlarından biri meslek sahibi edindirmek olmuştur. Bu amaç için kısa zamanda çok sayıda meslek sahibi üretiminin güçlüklerine rağmen niteliği düşürmeden yetiştirilmiştir. Değişen zaman içerisinde üniversiteler bu amaçla beraber bilginin üretildiği ve yayıldığı yegane kurum özelliğini almıştır. Fakat zaman içerisinde eğitim yöntemleri ve öncelikleri hala merkezi yönetim kadrolarının profesyonel

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel Bir Deneme

meslek önceliklerini göz önüne alan kararlarıyla belirlenmekte, bu önceliklerle öğrenci profilinin uyumu göz ardı edilmektedir. Üniversite eğitiminin temel amaçlarından biri meslek edindirmek olunca, yeterince çok sayıda öğrenciye okuma imkânının sağlanması için meslekler alanında işgücü enflasyonunu kabullenmek gerekmekte ve öğrenci açısından temel amacının uzağında sonuç vermesine yol açmaktadır. Bu da toplumumuzda diplomalı işsizleri doğurmaktadır. Bu nedenle üniversite eğitimleri sırasında hayal ettikleri gerçeklere ulaşamayan gençlerde, yılgınlık ve sistemden soğuma gözlenmektedir(Menteş, 2000:33).

Değişen dünyada öğrenciler otoriteyi sorgulamayan, kalıplar halinde öğrenmesi değişmeyen önemli bir öge olarak kalmaktadır. Öğrenciler, özgür düşünceye kısıtlama koyan test kalıplarıyla yetişmesi sebebiyle, sorgulamayan, merak etmeyen, ezberci ve aktarmacı bir yükseköğrenim kitlesi olarak yetişmeye başlamıştır. Bununla birlikte üniversitelerde yürütülen bilgi üretimi çalışmalarının sonuçlarının temel veri niteliğinde olup olmadıklarına bakılmaksızın ders programlarına eklenmesi de düşündürücüdür. Geçerliliği tartışmalı bazı veriler öğrencinin kafasındaki doğru bilgi kavramını yıkacaktır. Bu bilgileri öğretmenlerin mutlak bilirlilik durumları sarsılarak öğrencilere mutlak bilginin gerçekdışlığını gösterecektir(Menteş, 2000:24-25).

Van Dijk iktidarın insanların zihinleri yoluyla ilerlediğini belirtirken, iktidar sahiplerinin enformasyon kanallarını da kontrol ettiklerini vurgular. Ona göre, ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimin her basamağında klasik pedagoji anlayışının ehlileştirici bir yönü bulunmaktadır(İnal, 1999:116). Bu sebeplerden dolayı Illich "Okulsuz Toplum" teorisini öne sürer. Okullar, toplumu kutuplaştırdığı gibi, uluslar arası kast sistemine göre dünya milletleri arasında bir derecelenme oluşturur. Ülkelerin eğitim alanındaki itibarları, kastlar halinde düşünülen, vatandaşların okulda geçirdikleri yıllara göre belirlenir. Bu belirlenme ülkenin gayrı safi milli hâsılasıyla da yakından ilişkilidir. Bununla birlikte okulların herkese eşit şans vermek yerine, imkânlarının dağılımında tekelleşmeye götürdüğünü belirtir. Ayrıca okullar bilgi vermek yerine statükoyu korumak adına tek tip insan yetiştirme görevi görür. Çünkü birey öğreneceklerini asıl aile ve çevre yoluyla öğrenir. Illich'e göre üniversiteler, hem öğrenme için kaynaklara, hem de sosyal rollerin bazı yetkilerinin tanınması üzerinde tekellere sahiptir. Bu nedenle hem mezuna hem de onu arayanlara çöpçatanlık eder(Illich, 2000:24, 28, 58). Bu düşünce üniversitelere olan güveni sarsmaktadır. Güvenin tekrar oluşturulması sadece üniversitelerin veya entelektüellerin ayrı ayrı çabalarıyla değil, ortak bir ağ içerisinde gerçekleşebilmelidir. Öncelikle nasıl bir eğitim sorusu önem kazanır.

Sevim DEMİR

Her dönemde eğitimin nasıl daha iyi ve verimli olacağı tartışılmıştır. Sokrates eğitimin her insanın ihtiyaç duyduğu bilgileri öğrenmeyi hedeflediği zaman istenen verimliliğe ulaşabileceğinden bahseder. Rousseau ise eğitimin, insanın zenginleşip gelişmesi için ideal zaman olan çocukluktan başlatılması gerektiğini, okullarda değil doğal özelliklerle donatılmış çevrelerde verilmesi gerektiğini ve çocukların rahat ve özgür ortamlarda yaptıklarının sonuçlarından sorumlu olarak eğitilmesi gerektiğini savunur(L.Gutok, 2001:78). Her iki düşünceye göre konuyu ele almak gerekmektedir. Hem üniversitelerde, hemde sosyal yaşamda doğru ve evrensel bilginin aktarılabilmesi önemlidir. Bunun için üniversiteler, yönlendirici kilit noktada durmaktadır.

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilim

“Entelektüelin Görevi İktidara Doğruyu Söylemektir”

Edward Said

Tüm bu çerçevede ele alındığında çalışmada vurgulanmaya çalışılan nokta, üniversiteler ve entelektüeller ilişkisidir.

Ortaçağ üniversitelerinde eğitim hemen hemen bugünkü tarzıyla aynıydı. Hoca bir metni alır, yorumlar ve öğrenciler de dinler ve not alırdı. Bu ders notları toparlanarak öğrenciler için çoğaltılırdı. Bugüne baktığımızda, üniversiteler ortaçağın mirasçısı görünümündedir. Ders programları, müfredatı, yönetmelikleri, eğitim yöntemleri, süreçleri ve diplomalarıyla zaman içerisinde değişip gelişse bile temellerini ortaçağdan almaktadır(Erol, 2005: 94). Yöntem aynı olduğu gibi içerik ve amaçlar da benzerlik göstermektedir. Üniversiteler o gün olduğu gibi bugün de etik değerlerdir. Herhangi bir yalanı sıradan bir kişiye söylettirdiğinizde insanlar buna inanmazlar. Fakat unvanı bulunan çok eğitilmiş birisi bu yalanı söylediğinde gerçek sayılır. Otoritelere yalan söyletmek genellikle başvurulmuş bir şeydir. Başkaya'ya göre her şey bununla da bitmez, asıl önemlisi insanlara bir şey bildikleri için diploma verilmez, diplomalı oldukları için bir şey bildikleri düşünülür. Üniversiteler her şeyin özgürce tartışıldığı, bilim yuvaları değillerdir. Çünkü üniversiteler sorunların tartışılması için değil, tartışılmaması için kurulmuşlardır. Üniversiteler her zaman egemenliğin yeniden üretilmesini ve devamının sağlanmasını sağlamışlardır. Üniversitelerin mevcut ideolojinin devamını sağlama ve sistemin ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirme işlevleri vardır. Son dönemlerde bu işlevlere bir yenisi daha eklenmiştir ki o da, bilgi ticaretidir(Başkaya, 1998:113-115). Üniversiteler eski sınıfın otoritesi için gerekli itaatkâr tutumları öğretir, statükonun yeniden üretimi için baskıcı bir hoşgörü sunar. Aslında

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel Bir Deneme

üniversiteler, toplumu hem yeniden üretir, hem de tahrip ederler(Gouldner, 1993:72).

Öyleyse üniversitelerde bilim adamlarının hangi nitelikleri olmalıdır? Memura dönüşen akademisyen, özeleştiri yoksunluğundan kaynaklanan sığ ve kibirli biri olma yolundadır. Kibirle ve usule uygun çalışmalarla akademik şirkette yükselme sağlanır, profesör olduktan sonra bir yılgınlık ve duraklama baş gösterir, bundan sonra o kişi ya çevredekilerin yaşamını zindan eder, ya da ortadan kaybolarak kazançların peşine düşer(İnam, 1999:139). Elbette ki olması gereken bu değildir. Akademisyen, öğrenme ve öğretme aşkı olan, araştırmayı bir yaşam biçimi haline getiren, merakını ve heyecanını kaybetmeyen, eleştirmekten ve eleştirilmekten çekinmeyen, yenilenme gücüne sahip kişidir.

Halbuki akademik hayatta bir çok üniversite öğrenmenin düşmanları tarafından istila edilmiştir. Bunlar özgün düşünceye sahip olmayan, sahte bilimsellikle ilgilenen, ciddi olarak düşünmeyi ve eleştirmeyi önemsemeyen kimselerdir. Bu kimseler bilim karşıtları ve sahte bilimciler olarak ayrılabilirlerse de her iki taraf da özgün düşünceyi baltalamaktadır(Menteş, 2000:40-41). Bu neticeler göz önünde bulundurularak üniversitede bulunan herkese entelektüel gözüyle bakılmamalıdır. Bu gerçekten entelektüel, aydın olan kimselerin birikimlerine yapılan bir saygısızlıktır. Üniversite ne kadar büyükse o oranda entelektüel, öğretmen ve sahte bilimci bulunmaktadır. Bu nedenle üniversitelerin gelişebilmesi için seçkin bilim insanlarını ayırt etmek gerekir. Bunun için yapılan çalışmalar teşvik edilmeli, yeni çalışma grupları oluşturulmalıdır. Bilimin engin coğrafyasında her akademisyen bir yer sahibi olmalıdır.

1996 tarihli OECD raporuna göre “ üniversitedeki araştırmacılar çok az araştırma yapmaktadırlar”. Bunun nedenlerinden biri de üniversitedeki programların ve derslerin çok yoğun olmasıdır. Bu araştırmaya göre ortalama olarak bir yılda sekiz öğretim üyesine bir makale düşmektedir. Bu durumda bilim üretimi küçük bir azınlığın sırtındadır(Menteş, 2000:44-45). Her ne kadar 1980 yılından 2004 yılına kadar geçen sürede Türkiye 32 kat artarak dünya bilimine %1,05 oranında katkı sağlamış olsa da nüfusa oranladığımızda bu değer oldukça düşük olduğunu görmekteyiz. Esasında Türkiye’deki bilimsel yayınlardaki artışın nedeni olarak akademik yükseltme kriterlerini gösterebiliriz. Bugün, yapılan çalışmaların önemli bir kısmı akademik kaygının ötesinde bu gereklilikleri barındırmaktadır. Akademik çalışmalarda birçok gelişmiş ülkenin gerisinde kalmamızın en önemli nedenlerinden birisi, akademisyenlerin ders yüklerinin fazla olmasıdır. Özellikle ikinci öğretim ve yaz okulu uygulamalarıyla akademisyenlere bireysel çalışma süreleri kısıtlanmaktadır. Ancak pratikte

Sevim DEMİR

baktığımızda bunun bazı noktalarda çok da şikayet edilmeyen bir durum olduğunu görmekteyiz. Bunun bir uzantısı olarak eğitim ve öğretime yapılan ödeneklerin az olması bir diğer nedendir. Yurtdışı yayınların azlığında en dikkat çekici neden ise yurtdışı yayın yapacak kadar dil bilen kişilerin yetersiz olmasıdır(Ak-Gülmez, 2006:25-41). Bir diğer neden olarak, özellikle doçent veya profesör olduktan sonra daimi kadroya geçişle birlikte gelen rehavettir(Yıldırım, 2000: 1-11). Esasında tam da kişinin akademik kaygılara sahip olup olmadığı bu dönemde anlaşılabilir. Toplum için çalışma gayreti olan, bilgiye önem veren ve üreten insan işte tam da bu dönemde üretmektedir. Üniversitelerde entelektüeller çok zor şartlarda hareket etmektedirler. Tüm bunlara rağmen entelektüel doğru bildiklerinden şaşmamalı ve marjinal kalmayı göze almalıdır. Zaten entelektüel bunu baştan kabul etmiştir(Yılmaz, 2004:241).

Entelektüel düşüncelerinde özgün olmalıdır. O bilgi üretmeli ve bilgisini çevresine aktarma heyecanı taşınmalıdır. Varolan bilgilerin taşıyıcısı olmaktan çok etkin alanların uzmanı olmalıdır. Bu kişiyi entelektüel yapan önemli faktörlerdendir.

Bazı kitapların önemi aktardıkları bilgilerden kaynaklanırken, bazı kitapların önemi öne sürdükleri fikirlerden kaynaklanır. İkinci kısımdaki kitapların yazarları asıl entelektüeldir. Ama müfredat ve birtakım zorunluluklar üniversite içerisindeki entelektüelleri kısıtlı alanlara hapseder. Bunu hazmedemeyen entelektüeller üniversite dışında varlıklarını devam ettirirler. Bu nedenle Kayalı'ya göre asıl entelektüeller üniversite dışında aranmalıdır. Çünkü bazı siyasal ve akademik zorunluluklar entelektüeli engeller. Akademisyenler dar alanların uzmanları olarak yetiştirilebilmektedir. Bu nedenle de zaman içerisinde akademik ortamlarda entelektüel bulunma oranı gittikçe azalmaya başlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında entelektüel toplumun yerleşik düşünceleriyle tam olarak uyuşmayan, mevcut düşünsel ortamı da hazmedemeyen ve o ortam tarafından da hazmedilemeyen kimseler olabilmektedir(Kayalı, 2005:147-148-151). Tüm bu problemler kontrol edilmediğinde tabu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ancak asıl önemli olan entelektüel açıdan çok derin imkânlar bütünü olan üniversitelerin, bu imkânlarını doğru değerlendirebilmektir. Fırsatlar bütünü, çözümsüz karmaşa haline getirmek kişilerin kendi iradeleri neticesinde olabilmektedir.

Sosyal bilimler açısından entelektüel kavramı ve kişiliği daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü sosyal bilimlerde diğer bilim dallarında olduğu gibi somut verileri her zaman bulamayabiliriz. Bu nedenle incelenen ve ortaya koyulan bilginin niteliği ve gerçekliği bir kat daha önem kazanmaktadır. Yine bu nedenle sosyal bilimler alanında çalışan bir araştırmacının

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel Bir Deneme

güvenilirliği ve açacağı geniş bakış açıları önem kazanmaktadır. Çünkü ileri atılan ve ortaya koyulan her kuramın bir geribildirimi ve geçerlilik testi olmayabilir. Disiplin ve otorite her kurumda ve her alanda vardır. Ancak Foucault'a göre disiplinler, kuralların sürekli olarak canlı tutulması ve yeni söylemleri sınırlandıran bir kontrol sistemini oluşturur(Gulbenkian Komisyonu, 2005:37).

Üniversiteler, toplumsal sorunlara çözüm getirmekle birlikte, bireylerin ufkunu açmak, toplumu yöneten kişilere ise vizyon verebilmelidir. Üniversitelerde sadece bilgi aktarımı yapılmamalı, öğrenciler kültürle de donatılmalıdır. Ancak pratikte, toplumsal sorunlara çözüm getirmesi gereken üniversitelerin birtakım kaygılar nedeniyle bu görevini yap(a)mamanın yanında, üniversitelerin hâkim görüşün dışındaki görüşlerin önünü tıkayan "bilim cemaati" tarafından kuşatıldığı gözlenmektedir. Ancak, artık üniversitelerde aktarmacılık itibar görmemekte ve derinlikli ve nitelikli araştırmalara olan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Bu nedenle ülke ve üniversite yönetimi birlikte hareket ederek bilimsel bilginin önündeki engelleri ve tabuları kaldırmalıdır. Tek tipleştirme, ideolojik veya maddi kaygılarla bireysel çabaların sonuçları aforoz edilmeye kadar gittiğinde orada gelişmeden, yenilikten ve üretimden söz edemeyiz. Üniversiteler ve entelektüeller toplumun bir parçası olmak zorundadır(Torlak, 2006: 57-67). Entelektüel ne Benda'nın ifade ettiği gibi "sıradan" ne de toplumun uzağında fildişi kulelerde olmalıdır. Üniversite entelektüeli toplumun içerisinde onun bir parçası haline gelmelidir. Ancak bu şekilde toplumsal problemlere çözümler geliştirilebilir. Ancak bu şekilde bilgi üretilebilir ve yayılabilir.

Sonuç

Yukarıda yapılan incelemelerde entelektüelin kimliği ve yerine getirdiği işlevleri üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte var olan bazı sıkıntılar incelenmiştir. Entelektüel ve işlevleri noktasında çok farklı yorumlar söz konusudur.

Entelektüel, toplumda, kimliği belirsiz bir profesyonele, indirgenemeyecek kadar özel bir kamusal rolü olan bireydir. Entelektüel, bir felsefeyi ya da bir düşünceyi halk için açık seçik dile getirebilecek bir güce sahiptir. Ve bu rolün gerektirdiği bazı şeyler vardır, can sıkıcı kimi soruları kamusal olarak tartışmaya açmak, hasıraltına süpürülen tüm mesele ve insanların temsiliyetini bir varoluş nedeni olarak üstlenmek vb... Üniversitelerin birtakım yaptırımları entelektüelin tam olarak işlevlerini yerine getirmesine engel olabilmektedir. Üniversitelerin yüklü ders programları ve varolan hiyerarşileri entelektüellerin üniversitelerdeki yaşam alanını sınırlayabilir. O

Sevim DEMİR

kadar ki üniversite; içinde barındırdığı entelektüellerin özgün ürünler ortaya koymasına engel teşkil etmeye başlayabilir. Bu nedenle kimi zaman üniversiteler, keşiflerin ve özgür düşüncelerin merkezi olmaktan çok varolan düzenin devamını sağlayıcı bir alan olabilmektedir. Bu entelektüellerin çalışma alanını da kısıtlamaktadır.

Bu ve bunun gibi bazı yorumlar ve eleştiriler günümüzde bir kat daha artarak devam etmektedir. Ancak bilgiye olan istek ve bilginin niteliği de buna paralel olarak artmaktadır. Entelektüellerin toplumda kendilerini ifade edebilmeleri için sosyal-kültürel ve ekonomik anlamda uygun ortamın varolması gerekmektedir. Çeşitli sebeplerden dolayı bu her zaman mümkün olamamaktadır. Üniversitelerde entelektüel sayısı azımsanamayacak oranlardadır. Ancak uygulama alanına baktığımızda bazı farklı kollarında yoğunluk kazandığı görülmektedir. Kimi entelektüeller otoritenin eğilimine göre hareket etmektedir. Bu onların bilgi birikimlerini yok etmez ancak sınırlar. Bazı entelektüeller yoğun müfredat programları arasında özgün ürünleri serpiştirmekle kalmaktadırlar. Bu durum da varolan birikimin standartlaşmasına ve yeniliğe geç ulaşılmasına yol açmaktadır. Bazı entelektüeller ise kendi özgün anlatımlarını her ne pahasına olursa olsun ortaya koyabilmektedirler. Bunun bazı istenmeyen sonuçları da olmaktadır. Bu entelektüel tipi tam da Said'in anlattığı sürgün, marjinal ve yabancı entelektüel tipidir.

Öyleyse, bu sıkıntıları giderecek yöntem nasıl geliştirilebilir? İlk önemli adım, üniversiteye ilk başlayan ve geleceğin akademisyenlerinin aralarından çıkacağı öğrencileri öncelikle bilgi alan ve aktaran konumundan, bilgileri özümseyebilen, eleştirebilen ve yeniden üretebilen kişiler haline getirebilmektir. Yeniyi keşfetme heyecanının aşılınması beklide ilk önemli adımdır. Diğer bir nokta, kişisel hırs ve problemler yerine, ortak bir bilinç ile bilimsel dayanışma ortamı, en uygun çalışma ortamı olduğunu unutmamaktır. Bununla beraber bilimsel çalışmaların ve çabaların desteklenmesi ve gerekli durumlarda yönlendirilebilmesi çalışmaların daha ayrıntılı ve başarılı gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Farklı kanallardaki düşüncelerin karşı karşıya gelmesi ve yeni perspektiflere kapı aralanabilmesi entelektüel olabilme yolundaki en önemli basamaktır.

Ancak, maalesef çoğu durumda, fikirlerin görünür olabilmesi gücü elinde bulundurmakla paralel gitmektedir. Çünkü aksini kaldırabilecek şartlar oluşmamıştır. Eleştiri, bilime giden yoldaki en keskin kavşaktır. Bu nedenle ilk bu kavşağı geçebilmek önemlidir. Entelektüel bilir ki, bilim, içine daldıkça büyüyen okyanusa benzer. Ve bu heyecanla yorgunluğunu hissetmeden yoluna devam eder. Bu heyecanın yaşatılabilmesi ve korunabilmesi öncelikli hedef olmalıdır.

Entelektüeller, Üniversiteler ve Bilimsel Bilginin Üretilmesi Kapsamında Eleştirel
Bir Deneme

Entelektüellerin ürettiği bilgiler, daha özgür, eşitlikçi ve saygın bir geleceğe atılan ilk adımlardır. Üniversiteler, geleceğin geçmişini ve bugünü özetler. Önemli olan varolan sıkıntıların niceliğinden çok, bu sıkıntıları fark ederek, bu doğrultuda daha geliştirici ve yenilikçi yol haritaları oluşturabilmektir. Çünkü üniversiteler gibi engin bilgi olanaklarıyla örülü bir ortamda, bu imkanların sonuna kadar değerlendirilmesi, bilginin küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle hızla değişen sosyal yapısını çözümlenme açısından son derece önemlidir. Bu çerçevede üniversite yapısının pratikte yeniden inşa edilmesi ve akademisyenin de bu çerçevede tekrar entelektüel düzeyine gelmesi, akademik özgürlük, sorumluluk ve bilinçle yeniden kuşatılması gerekmektedir. Üniversiteler toplumda, entelektüellerin bilgiyi üretme ve yayma noktasında vazgeçilmez bir kilit konumundadır. Evrensel bilgiye giden yoldaki bu kilidi açabilecek anahtar ise yine entelektüellerin elindedir.

KAYNAKÇA

- AK, Mehmet Zeki-GÜLMEZ, Ahmet(2006), "Türkiye'ni Uluslar arası Yayın Performansının Analizi", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 87-94, Sakarya.
- BENDA, Julien(2006), *Aydınların İhaneti*, Doğu-Batı Yayınları, çev: Cem Soydemir, Ankara.
- BERLİNGUER, Luigi, "Üniversitelerin Siyasi Geleceğine Dair Avrupa'dan Görüşler", Çev: Ceyda Taşkıran, www.int.kocaeli.edu.tr/dosyalar/magnacharta , 25.08.2009.
- ÇAĞAN, Kenan(2005), "Entelektüel İmgesi Üzerine", *Entelektüel ve İktidar*, Hece yay, Ankara.
- ERKAN, Rustem; BOZGÖZ, Faruk(2004), "Aydınlar, toplumsal Sınıflar ve İdeoloji", *Doğu Batı Dergisi*, sayı: 29, Ankara.
- EROL, Burçin(2005), "Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler", *Doğu Batı Dergisi*, sayı: 33, Ankara.
- GOULDNER, Alvin, W(1993), *Entelektüelin Geleceği*, çev: Ahmet Özden-Nuray Tunalı, Eti Kitapları, İstanbul.
- GULBENKİAN KOMİSYONU, *Sosyal Bilimleri Açın*, çev:Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- ILLİCH, Ivan(2000), *Okulsuz Toplum*, çev: Mehmet Özyay, Şule Yay, İstanbul.

Sevim DEMİR

İNAL, Ayşe(1999), "Derslikleri Kamusal Tartışmanın Oluştığı Bir Mekan Olarak Yeniden Düşünmek", *Doğu Batı Dergisi*, sayı:7, Ankara.

İNAM, Ahmet(1999), "Akademisyen mi, Ak-Adam-İsyan mı?", *Doğu Batı Dergisi*, sayı: 7, Ankara.

KAYALI, Kurtuluş(2005), "Üniversitede Entelektüel Barındırma Durumu Giderek Azalmaktadır", *Entelektüel ve İktidar*, Kenan Çağan, Hece Yayınları, Ankara.

L.GUTEK, Gerald(2001), *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*, çev: Nesrin Kale, Ütopya Yayınları, Ankara.

LE GOFF, Jacques(2006), *Ortaçağda Entelektüeller*, çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı, İstanbul.

MENTEŞ, Ali(2000), *Yeniversite*, Metis, İstanbul.

NALÇAOĞLU, Halil(1999), "Türkiye'nin Yeni Üniversite Düzeni: Kriz ve Kalite", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:7, Ankara.

ÖZCAN, Zeki(2006), "Sosyo-Kültürel Bir Fenomen Olarak Entelektüeller", *Doğu Batı Dergisi*, sayı: 36, Ankara.

ÖZKUL, Osman(2006), "J. Ortega Gasset'e Göre Üniversite, Bilim ve Kültür", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 87-94, Sakarya.

SAİD, Edward(2004), *Entelektüel*, çev: Tuncay Birkan, Ayrıntı, İstanbul.

SARTRE, Jean Paul(2000), *Aydınlar Üzerine*, çev: Aysel Bora, Can yay, İstanbul.

TORLAK, Ömer(2006), "Türkiye'de Sosyal Bilimler ve Üniversitelerin Açmazları: Pazarlama Odaklılık Bir Çözüm Olabilir mi?", *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:1, 87-94, Sakarya.

V.YILMAZ, Ertan(2004), "Düşünce Hayatının İki Zıt Figürü: Entelektüeller ve İdeologlar", *Doğu Batı Dergisi*, sayı: 29, Ankara.

YILDIRIM, Engin(2000), "İktidar, Üniversite ve Aydınlar", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 1-11, Adapazarı.